

До спеціалізованої вченої ради Д.35.052.19
у Національному університеті «Львівська політехніка»
79008 м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3

ВІДГУК

офіційного опонента *Панкевича Івана Мироновича*,
професора кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Національного університету водного господарства та
природокористування, доктора юридичних наук, професора
на дисертацію *Думанівської Алли Ярославівни*
«Радянська судова система в західних областях України у 1944-1953 рр.
(історико-правове дослідження)», поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія
держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність обраної теми зумовлена наступними міркуваннями.

По-перше, на сучасному етапі державотворення стратегічною метою України є інтеграція у європейський простір. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання комплексу завдань політичного, економічного та правового характеру задля гармонізації українських реалій із європейськими. Одним із важливих завдань, досягнення якого сприятиме дотриманню європейських гуманістичних принципів, є приведення української судової системи у відповідність з існуючими світовими стандартами. *По-друге*, наукове, об'єктивне та неупереджене вивчення структури, компетенції та особливостей функціонування апарату держави, зокрема судової системи, в радянський період є нагальною необхідністю. Адже Україні потрібно позбутися негативної радянської спадщини та докорінно реформувати систему державних органів, зокрема, судову систему, унаслідок чого задекларована у преамбулі Конституції України незворотність європейського та євроатлантичного курсу

України повинна стати реальністю.

У цьому зв'язку неабиякої ваги набуває врахування історичного досвіду діяльності судових органів на українських землях. Особливо цінною є історико-юридична реконструкція суспільно-правових відносин в цій сфері у найбільш складні періоди ХХ століття. Особливої уваги заслуговують регіональні особливості організації судової системи на західних теренах нашої держави, оскільки саме тут сталінський тоталітарний режим зіткнувся з найбільш організованим та запеклим опором українського суспільства.

Відтак закономірним є виконання даного дисертаційного дослідження в рамках напряму наукової діяльності кафедри історії держави і права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Історико-правові засади українського державотворення: інституційні та ідеологічні аспекти; правовий механізм радянської західних областей Української РСР» (державний реєстраційний номер 0114U005463).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації дає підстави стверджувати що дане дисертаційне дослідження є самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному науковому та методологічному рівні. Достовірність і новизна обумовлені в першу чергу широким використанням архівних матеріалів, що зберігаються у фондах Державного архіву Львівської області (ДАЛО), Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО), Державного архіву Тернопільської області (ДАТО), Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІ-ФО), Державного архіву Чернівецької області (ДАЧО), Державного архіву Рівненської області (ДАРО), Державного архіву Волинської області (ДАВО). В роботі використано понад 80 архівних справ зі вказаних архівів, залучено 143 документи, більшість з яких вперше вводяться у науковий обіг. Загальний список використаних джерел нараховує 406 найменувань, серед яких нормативні акти, архівні справи, наукові праці, мемуарна, довідкова та інша література.

Новизна наукових положень і висновків не викликає заперечень, й підтверджується змістом, основними положеннями та висновками роботи. Ця робота дійсно є першим в Україні комплексним історико-правовим дослідженням радянської судової системи у західних областях України в 1944–1953 рр., в якій на основі архівних джерел, опублікованих нормативно-правових актів, історичних та історико-юридичних праць здійснюється вивчення радянської судової системи у досліджуваній період.

Зважаючи на мету та завдання дослідження, авторка обрала оптимальну та логічно побудовану структуру дослідження, об'єднавши матеріал у вступ, чотири розділи, висновки та список використаних джерел.

На високому загальнотеоретичному рівні опрацьовано історіографію та джерельну базу дослідження. Науковий пошук дисертантка розпочала з вивчення праць вітчизняних та зарубіжних науковців з проблематики функціонування судової системи на теренах Радянського Союзу, загалом, виділивши дві групи праць – власне радянського періоду та пострадянські наукові дослідження. Така систематизація історіографічної бази, що характеризується аналізом наукового доробку попереднього історичного періоду, дозволяє всебічно опрацювати обрану проблематику з відповідним застосуванням принципу історизму. Відсутність спеціальних досліджень судової системи УРСР викликала необхідність повнішого опрацювання першоджерел, а відповідно й ретельнішого підбору джерельної бази дослідження.

Дисертантка цілком виправдано приділила окремий підрозділ політико-правовим основам відновлення (1944 р.) і зміцнення радянського режиму в західноукраїнському регіоні та створення мережі судових органів. Не можна не погодитись із твердженням, що на цьому історичному етапі судова система стала важливим елементом державної політики, а спрямування її діяльності змінювалось відповідно до головних завдань, що стояли перед політикою керівництва радянської держави. Дійсно, приєднання до Союзу РСР західних областей України ознаменувалося форсованими репресіями, завданням яких

було привести соціальний стан західноукраїнського суспільства у відповідність із загальним радянським зразком, створеним і «удосконаленим» впродовж двох попередніх десятиріч.

Для розуміння правової природи судової системи дисертантка цілком слушно розглядає етапи становлення і розвитку радянської судової системи в Україні від 1920 року. Історичний огляд розвитку судових установ вдало поєднано із поглибленим аналізом нормативних документів, що забезпечували функціонування судової системи. Особливу цінність має «вкраплення» фактичних даних, що допомагає усвідомити масштаби та структуру заснованої на західноукраїнських землях судової системи, прослідкувати її розвиток протягом досліджуваного періоду. Зокрема, авторка докладно досліджує роль судової системи у боротьбі із збройним опором радянській владі у західних областях України. Передусім йдеться про швидкість ухвалення судових вироків стосовно «зрадників Батьківщини та їхніх пособників», що вважалося однією з умов остаточної ліквідації оунівського підпілля і загонів УПА.

Необхідно погодитись з висноковком дисертатки про те, що судова влада в Українській РСР ніколи не існувала як самостійна та незалежна гілка державної влади, а дотримання принципу розподілу гілок влади було фікцією. Авторка слушно зазначає, що йдеться не лише про повну підконтрольність судів радянському режимові, а й про те, що судову систему фактично було «вбудовано» у жорстку вертикаль влади.

Дисертація А. Я. Думанівської відзначається логічними, вдало сформульованими висновками. Вона збагачена додатками, в яких представлені план роботи суду, типовий штат народних (районних) судів, каральна практика військового трибуналу, рух справ про самовільне залишення роботи і прогул, терміни розгляду справ про відповідальність колгоспників за невиробіток обов'язкового мінімуму трудоднів.

Вирішення наукової проблеми обумовлюється як теоретичною, так і практичною її цінністю.

Обґрунтовані в дисертації висновки та теоретичні положення

поглиблюють знання в сучасній українській історико-правовій науці та можуть бути використаними при розробці курсів з історії держави і права України, інших навчальних курсів, які читаються в юридичних навчальних закладах.

Результати дисертаційного дослідження матимуть практичну цінність для правотворчості (під час здійснення судово-правової реформи в сучасній Україні, а також прийнятті законодавчих актів, що реабілітують учасників Визвольних Змагань та ін. жертв сталінських репресій) та науково-дослідної діяльності (подальших історико-правових досліджень українського державотворення, розвитку судоустрою та судочинства).

Як засвідчує текст дисертаційної роботи, здобувач виявила самостійний і творчий підхід, належні аналітичні здібності, а також високий рівень володіння фактичним матеріалом.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях. Зміст дисертації відображено у вісьмох наукових публікаціях авторки, з яких чотири наукових статті, опублікованих у фахових виданнях з юридичних наук України, та чотири – у закордонних наукових періодичних виданнях. Положення дисертації викладено у п'яти тезах виступів і доповідей на круглих столах, наукових семінарах та конференціях.

У зазначених публікаціях викладені висновки та результати другого «Відновлення і зміцнення в західних областях України радянського режиму. Судові органи СРСР-УРСР у цьому процесі», третього «Радянська судова система як складова механізму державної влади в західних областях України» та четвертого «Радянський суд як засіб утвердження тоталітаризму та складова репресивно-каральної системи СРСР-УРСР в західних областях України» розділів дисертації. Крім зазначених публікацій результати та висновки дисертаційного дослідження були оприлюднені на п'яти наукових конференціях, зокрема й міжнародних (Польща), матеріали яких опубліковані. Зазначене дає підстави стверджувати належну повноту та усесторонність висвітлення результатів дисертаційного дослідження.

Автореферат дисертації за змістом відповідає дисертаційній роботі та відображає основні результати дослідження.

Структура і зміст роботи є логічно обґрунтованими і дозволяють повною мірою вирішити завдання, які ставить перед собою дисертант.

Дисертаційне дослідження А.Я. Думанівської написане на належному фаховому рівні. Необхідно відзначити чітко визначення методів дослідження, які застосовуються дисертанткою, а також повну характеристику наукових завдань, для вирішення яких застосовувалися вказані методи.

Робота А.Я. Думанівської щодо аналізу діяльності судової системи СРСР в західних областях УРСР в 1944-1953 рр. серед історико-правових досліджень в сучасній українській юридичній науці є новаторською.

Зміст дисертації повністю відповідає науковій спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень.

Дисертація оформлена відповідно до встановлених вимог.

Зауваження щодо змісту дисертації. Як і будь-яка самостійна наукова праця дисертація А.Я. Думанівської є авторським переосмисленням теми дисертаційного дослідження, а тому в процесі роботи над нею неминучі певні упущення та окремі дискусійні положення, які, однак, можуть послужити орієнтирами для подальшої праці над науковою темою. Зокрема:

1. У тексті дисертації (на відміну від автореферату) вживається, на нашу думку, некоректно, термін «Західна Україна» (два слова з великої літери) по відношенню до територіальних меж дослідження – географічно західних українських етнічних земель, зокрема Буковини та Закарпаття.

2. Вважаємо, що більшої уваги дослідниці мав би заслуговувати науковий доробок з досліджуваної проблематики представників української науки в діаспорі.

3. У підрозділі 2.2 «Політико-правові основи відновлення (1944 р.) і зміцнення радянського режиму в західноукраїнському регіоні. Створення мережі судових органів» дисертантка акцентує увагу «на процесах відновлення радянської державності на західноукраїнських

землях, їх радянзації та місця у цьому карально-репресивного апарату, зокрема судової системи». Проте не підкріплює це твердження конкретикою. Хотілося б почути відповідні аргументи.

4. На наш погляд, потребує роз'яснення твердження авторки (підрозділ 4.3) про те, що «практика радянського суду, здійснювана за директивами і під контролем компартійних органів, фактично не застосовувала заходи покарання, які могли призначатися як самостійно, так і додатково, у зв'язку з їх м'якістю».

5. Дослідниця у багатьох місцях торкається ролі радянської судової системи у процесах колективізації – одного з найбільш показових напрямів радянзації західних українських земель. На наш погляд, розгляд цієї проблеми варто було виділити в окремий підрозділ, а дисертаційне дослідження від цього тільки б «виграло».

6. У тексті дисертації авторка, на наш погляд, зловживає використанням зносок для пояснення чи уточнення матеріалу. Вважаємо, що ці пояснення могли б міститися безпосередньо у тексті дисертації.

7. Подекуди у тексті дисертаційного дослідження зустрічаються русизми чи словосполучення на зразок «область правознавства», «приведено твердження» і т. ін.

Проте, вказані зауваження не впливають на рівень обґрунтованості висновків та положень, які виносяться на захист, не знижують їх наукову новизну і загальний рівень дисертаційного дослідження А. Я. Думанівської.

Загальний висновок. Викладене дозволяє дійти висновку, що дисертація Думанівської Алли Ярославівни «Радянська судова система в західних областях України у 1944-1953 рр. (історико-правове дослідження)», відповідає профілю наукової спеціальності 12.00.01 і вимогам, що висуваються «Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. Дисертація виконана з актуальної теми, є самостійним дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані

результати, що мають теоретичну і практичну значущість, а її авторка – Думанівська Алла Ярославівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Офіційний опонент –

професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування, доктор юридичних наук, професор

І.М. ПАНКЕВИЧ

28 серпня 2021 р.

Підпис Панкевича І.М. засвідчую

Учений секретар Національного університету водного господарства та природокористування

Полієвський А.А.